

GYVIEJI ARCHYVAI

**Atsiminimai apie tėvuką Juožą Gaidį,
Margionių klotimo teatro režisierių**

Stasys Gaidys atsiminimus apie savo tėvą Juožą Gaidį, Margionių kaimo kluono teatro režisierių, parašė 1988 04 19. Šį pasakojimą jis skaitė jau tėvukui mirus, per jo gimimo metinių minėjimą. Atsiminimų autorius – buvęs inžinierius statybininkas, dabar jau senjoras, gyvenantis Vilniuje

Pats pirmasis vaidinimas, mano tėvuko parašytas, aš prisimenu, buvo „Ašarų pakalnė“. Jis buvo vaidinamas kažkur apie 1950 m. žiemą K. Gudaičio pirkioje. Vėliau, kiek žinau, vaidinimui reikėjo gauti ir valdžios leidimą, todėl „Ašarų pakalnė“ statymas ilgą laiką buvo nutrauktas. Buvo statomi tik vaidinimai „Gieda gaideiliai“, „Obelys žydi“. Viena iš jų ir aš vaidinau piemenuką. Kažkada apie 1956 m. mūsų namuose įsikūrė skaitykla, todėl repeticijos dažnai vykdavo pas mus. Tėvukas tuo laiku dirbo geležinkelio apeiginiu pamainomis. Žiemą susirinkę repetuoti artistai nekantriai laukdavo, kada grįš tėvelis iš tarnybos ir galės vadovauti repeticijoms. Kartais anksčiau, kartais vėliau. Apie 20 – 21 val. pasirodydavo pa-

miškėje geležinkelininko žibinto šviesos pluoštas. Visi lengviau atsidusdavo, pagaliau pradės repeticijas, nes ką reiškia dvi, trys valandos prieš akis. Kai kurie į namus grįš gerokai po 24 val. Kartais būdavo ir priekaištų tėvukui:

– Ar negalėjai anksčiau mesti tarnybos?

Todėl tėvelis, nors grįždavo sušalęs, užvalgęs ar neužvalgęs tuoj skubėdavo į repeticijas ir vėl – nuovargio kaip nebūta.

Į vaidinimus susirinkdavo mūsų ir aplinkinių kaimų jaunimas bei pagyvenę žmonės. Daug žmonių. Visi susirinkusieji labai reaguodavo. Kartais juokdavosi, kartais kai kurios moterys net verkėdavo. Kartą viena moteris, žiūrėdama į sceną iš „Ašarų pakalnės“, ten, kur nevykęs, nusigyvenęs, mėgs-

tantis išgerti ūkininkas Baltrus gelbstis nuo pro lubas tekančio lietaus vandens su skėčiu, pravirkto:

– Ai, Dzeivuli, ir su mano gaspadorium tas pat gaunasi...

Važiudavo vaidinti ir į kitus kaimus: Švendubrėj, Kabeļuose, Marcinkonyse, Žiūruose, Pamerkiuose ir kitur. Ilgai svetur neužsibūdavo. Iš vakaro nuvažiuodavo, paryčiais grįždavo – ir vėl už ūkio darbų.

Pagal galimybes tėvukas stengėsi sekti įvykius pasaulyje. Ypač dabar, kada galima paskaityti laikraščius, pasiklausti radijo, tačiau laiko tam skirti daug neturėjo. Dažnai manęs klausinėjo. Mums, vaikams, tėvukas nevenė duoti pamokymų. Pastoviai primindavo mums būti sąžiningiems, mylėti darbą, žmones, savo

kraštą, nepamiršti namų. Mums, būnant dviese, dažnai išsiskaldavo sau keldamas klausimus:

– O ką aš daviau savo kraštui? Ar vertai gyvenau?

Jautriai išgyvendavo dėl dabartinių žmonių sumaterialėjimo, dvasinio luošimo, girtuokliavimo, keiksmų. Tai jis man dažnai išsakydavo klausdamas:

– O kas gi bus toliau?

Tėvukas visa širdimi siejo josi:

– Kas gi bus su mumis kaip tauta? Ar išliks jinau po šimtmečio tokia kryptimi einant? Kur dingsta mūsų papročiai, tradicijos? Kas kalbės?

Prieš gerą dešimtmetį apie jaunimą tėvukas nusivylęs taip išsireiškė:

– Nieko iš jų nebus.

Pastaruoju metu nuomonių lyg ir keičiasi į gerą pusę.

Savimi tėvukas beveik nesirūpino. Maistui ir aprangai neišrankus ir nereiklus. Darbo dienomis vaikščiojo apsirengęs per visą gyvenimą tik kaimo žmogui įprastais drabužiais. Išėigimėmis dienomis ir iki šių dienų nešiojo tas pačias dvejas poras batų: vieni – žieminiai, kiti – vasariniai. Ir tai ne kiekvieną šventadienį juos apsiaudavo. Nebent eidamas į bažnyčią ar vaikščiodamas į svečius, nors gana retai svečiuodavosi. Taigi tie patys nenudilę batai, kiek pamenu. Kitokie jam nereikalingi. Tarp kitko, nagines jis geriau vertino – ne taip spaudžia kojas. Kostiumą savo iniciatyva nupirko namiškiai. Aprėdai tėvukui visiškai nerūpėjo. Nė karto negirdėjau, kad sakytų:

– Neturiu, kuo apsirengti.

Kas yra, tas gerai. Jaunesnis būdamas, labai mėgdavo prie beržynėlio pratekančiame Grūdos upelyje maudytis. Maudydavosi net esant gruodui.

Aš, dažnai parvažiavęs į namus, pasižiūrėdavau į tėvuko rankas. Kokie jo sugrubę ir surandę delnai. Iki šių dienų prisimenu vie-

ną atvejį pirtyje. Senesniais laikais, maždaug iki 1965 m., Margionių kaimas turėjo kolektyvines pirtis maždaug dešimčiai žmonių. Pirtys būdavo krosninės – dūminės. Krosnyje pridėdavo akmenų, kuriuos įkaitinę iki raudonumo, mesdavo į kibirą su šaltu vandeniu. Taip jį įkaitindami. Vieną kartą tėvukui kažkodėl nesisekė su kažerga ant semtuvo išridenti akmenis. Jis vis nusirėdavo. Tada užpykęs, mano nuostabai, jis paėmė žaižaruojantį raudoną akmenį rankomis ir įmetė jį į kibirą su vandeniu.

Dar norėčiau paminėti, kad mums, vaikams, visą gyvenimą tėvukas buvo dėmesingas, kantrus. Turbūt pagal savo charakterį niekad nešaukdavo, nepastumdavo, nors mažesni ir gana įkyrūs būdavome. Dieve, duok mums tiek kantrybės ir dėmesio seniems tėvams, kiek mums davė tėvai.

Pabaiga. Pradžia Nr. 82

Stasys Gaidys
Vilnius
1988 IV 19

Parengė
A. ŽILINSKIENĖ

Paroda „Dainavos klodai“ susideda iš 40 vienodo formato piešinių, sukurtų 2002-aisiais metais. Prieš tai dailininkė perskaitė ne vieną istorinę knygą, atsirinko tai, kas rašoma apie šį kraštą. O jis ypatingas tuo, kad tirpstantis ledynas čia sustūmė įspūdingas kalvas, išrasė griovus, sustūmė žemynines kopas. Ypatingo grožio Dainavos peizažas – paskutinio ledynmečio padarinys. Kai čia ėmė kurtis pirmieji gyventojai, atsikraustę iš pietų ir vakarų (nuo XVIII iki III a. prieš Kr.), tris ketvirtadalius viso krašto plotą dengė pelkės – raistai. Pirmuosius gyventojus mitologai vadina proaisčiais. Proaisčių namai buvo statomi ant daugiasluksnių rąstinių grindų tiesiog pelkėse, mirusieji buvo laidojami į „namų“ pogrindį – į pelkių durpes. Tai įrodo radiniai pelkėse. Raistas – unikalūs tūkstantmečių senumo metraštis. Apie tai perskaičiau dr. Onutės Grigaitės knygoje „Raiste“, kurią piešiniiais iliustravo dailininkė Gražina Didelytė. Ji mėgo raistą, buvo išbraidžiusi jį, grožėjosi pirmaprade gamta ir jos paslaptiškumu. Tad ir „Dainavos klodų“ ciklas prasideda nuo „Ledynų sparnų“, „Saulės šėlsmo“, kuris vaizduoja ledynų tirpimą, nuo „Ežero gimimo“, „Tundros karalystės“, „Taurų karalijos“... Paveikslas „Amžių relikta“ vaizduoja seniausius po ledynmečio išlikusius augalus: asiūklus, paparčius, pataisus. „Šaltinių akis“ piešinyje primena Visatos kūrėjo akį – visa reginčią, visa saugančią. Gražina Didelytė, gyvendama

Laiko klodai

Troboje vėsoka. Iš vakaro tebuvo menkai pakurta. Krosnis senovinė, su mažučiu „langeliu“ – anga orui įeiti. Pro jį matyti ugnelė – virpanti, laizanti įmestą pušies ar alksnio pliauską. Dailininkė Gražina Didelytė, iš miesto triukšmo pabėgusi šiton Dainavos girios apsupton trobelėn, valandų valandas mėgdavusi žiūrėti į židinio ugnį, kuri jai atstodavusi televizorių. Šitai ji yra užrašiusi savo dienaforažoje. Iš tiesų dailininkė neturėjo televizoriaus – šitai ji taupė brangų savo laiką, užtat jo pakakdavo kūrybai ir gamtai... Nurimus, savin susitelkus, atsivėrė giluminiai žmogaus ir gamtos, gamtos ir istorijos klodai

Dainavos girioje, regėjo daugybę iš kalvų trykstančių šaltinėlių, sutekančių į patį skaidriausią Lietuvos upelį Skroblų. Šaltinėliai maitina smėlingą Dainavos žemę, tokiu būdu saugodami visa, kas gyva.

Daugelis „Dainavos klodų“ piešinių iškelia pačius giliausius istorinius klodus: reliefų formavimąsi, žmogaus apsigyvenimą šiuose kraštuose, jo primityvią būitį ir pasaulėjautą, glaudžiai susijusią su gyvenamąja aplinka – gamta. Daugelyje piešinių dailininkė vaizduoja tai, kas buvo būdinga tik šiam kraštui: šiose pelkėse būta daug rudos, iš kurios net 700 metų mūsų protėviai, išgarinę ją tam tikrose krosnyse, liedavo geležį. 7 tūstančius metų žmonija jau žino ir juodąją keramiką, kuri anksčiausiai (kalbant apie dabartinę Lietuvos teritoriją) imta degti Merkinės apylinkėse.

Vėlyvesnieji įvykiai: kryžiuočių užpuolimai, Punios gynėjų auka, Vytauto Didžiojo laiškas, rašyti Kryžiuočių ordino magistrui iš Varenos medžioklės sodytos, šio krašto polonizacija, kuri tęsėsi iki 1939-ųjų ir kuri buvusi itin skaudi, nes buvo ne tik uždrausta spauda, bet ir lietuviškos mokyklos, pavaizduoti piešiniuose „Erelio grobis“, „Knygos

lemtis“, „Punios auka“, „Vytauto laiškas“, „Perlojos sargas“ ir kituose. Kiekvieno paveikslu centre – išdidintą objektą, išreiškiantis temą, kuri nėra užgožta smulkių detalių. Kiekviena iš jų – kruopščiai atrinkta, apgalvota, inėšanti ypatingos informacijos, kuri suteikia galimybę suvokiančiam laisvai reflektuoti. Ši tarsi išgryninta erdvė palieka vietos minčiai. Talpūs, poetiški, pačios dailininkės parinkti pavadinimai sužadina dar daugiau asociacijų. Šis dailininkės ciklo atlikimo būdas skiriasi nuo jos pamėgtos miniatiūrinės grafikos, kurioje ypatingą vietą užima grakšti, minimalistinė linija. Ciklo kūrinius sušildo spalvų dermė, juose dažnai užkoduota ir gilesnė mintis.

Gražinos Didelytės draugas, bendramintis, daugeliu atvejų ir globėjas Vygandas Čaplikas, po dailininkės mirties (2007m.) perėmęs ir jos kūrybos autorines teises, šio ciklo įkvėptas nusprendė parašyti savitą Dainavos krašto istoriją, kuri būtų meno ir istorinio teksto lydinys. Taip gimė knyga „Dainavos klodai: tarp ledynmečio ir dabarties“. Pirmąją knygos dalį sudaro Gražinos Didelytės kūriniai, palydimi trumpų pačios dailininkės paaiškini-

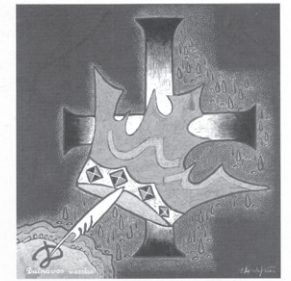
mų, antrąją ir trečiąją dalį parašė knygos sumanytojas Vygandas Čaplikas. Jis parengė tekstą „Dainavos istorijos bruožai“, kuriame, remdamasis autoritetingais mokslininkais, išplečia šio krašto istorijos sąvoką, naujai pažvelgia į dainavių – kaip atželgintų genties – genezę, primindamas, jog Dainavos žemės vardas istoriniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1253-aisiais metais karaliaus Mindaugo laiške Livonijos ordinui, jame yra šios žemės dovanavimo aktas. Beje, ordinas jo niekuomet negavo, o paimti savo jėgomis neįstengė. Knygos viršelyje, samanų žalsvumo fone, įdėtas dailininkės paveikslas „Dainavos vardas“, jame vaizduojama pakrypusi, skarotų eglų smaigalius primenanti, smiltyninių kopų raštai pamarginta karūna su kraujo lašu, simbolizuojančiu pralietą kraują dėl trokštamos laisvės. Už karūnos, tamsiam fone, išnura dar tamsesnis juodas kryžius – rūstus, šaltas, plieninis – tai kryžiuočių kryžius, juo prisidengus daug metų buvo plėšiamas, siaubiamas ne tik Dainavos, bet ir visų baltų žemės. Trečioje knygos dalyje – įvairios statistinės lentelės, Lietuvos etnografinių ir etnokultūrinių regionų ribų žė-

mėlapiai, schemos.

Rudnelės kaimo pašonėje yra taip vadinamas Kubilnyčios cirkas (lot. circus – ratas, apskritimas). Tai raistas, per kurį teka Kubilnyčėlė, susisemianti vandenį iš daugybės kalnų šaltinėlių. Kubilnyčios raistas gausus rūdos. Iš čia ir Rudnios pavadinimas. Varenos rajone yra net 4 Rudnios, šioji – mažiausia, todėl vadinama Rudnele. Ilgą laiką rūda, gaunama iš pelkių, buvo vienintelis geležies išgavimo šaltinis. Deja, nėra išlikę krosnių, kurios galėtų akivaizdžiai parodyti šį procesą. O būtų įdomu. Dar Kubilnyčios cirkas buvo naudingas tuo, kad žiemą, pelkei užšalus, valstiečiai pjudavo viksvas ir kitus išdžiūvusius raisto augalus ir naudodavo juos gyvulių kraikai, o galbūt ir pašarui. Visą kitą žemę, kuri nebuvo apaugusi mišku, dainavai naudodavo javų, daržovių auginimui. Kiekvienas valstietis savo pievą aptverdavo tvora – taip labai buvo branginamas gyvulių pašaras. Iki pievų ne visada būdavo lengva privažiuoti – dar ir dabar tebėra žymu vežimų keliukai, kai kur jau

Gražina DİDELYTĖ
Vygandas ČAPLIKAS

DAINAVOS
KLODAI:
tarp ledynmečio ir dabarties

užžėlę krūmais, sunkiai beišbrendami, nebent griautojų džipais pravažiuojami. Traukiasi ir Kubilnyčia – į ją vis giliau brenda alksniai ir berželiai. Bebrai tvenkia upelį, pagraudami net storiausius pakrantės medžius. Kubilnyčėlei vis sunkiau susitikti su Skroblumi. Rudnelės kaime nebėliko vietinių gyventojų – visi jie atgulė kaimo kapinaičių smiltelėje. Teliko jų pasakojimai, sudėti į knygas, į meno kūrinius. Jų ištakų ieškodama jau ne pirmą kartą atvykstu Dainavon, brendu užžėlusiomis takais, tai kopdama į ledyno sustumtas kalvas, išsiropšdama į Gugutį – aukščiausią šių apylinkių kalną, tai nusileisdama į Skroblaus slėnį; užsižiūrėjusi į jo vandenį, tekančius nuo amžių pradžių, susimaustu, kad visi visų amžių klodai – žmoguje, jo atmin-

Regina
JASUKAITIENĖ